

נולדתי וגדלתי בקיבוץ כפר עזה. מאז מתקפת השביעי באוקטובר אמרתי את המילים הללו אינספור פעמים, בעיקר מול קהל שביקש לתמוך במאמציי ובמאמצי חברותיי וחבריי לשקם את המקום שפעם קראנו לו בית. קראנו לו כך כל השנים הללו, למרות שרובינו עזבנו את הקיבוץ לפני זמן רב. אנחנו קוראים לו כך עכשיו, כשהוא מונח בהריסותיו, משמש כאתר עליה לרגל לתיירים ופוליטיקאים, מוזיאון של אימה ומוות. אמרתי את המילים האלה באנגלית, בעברית הן הכאיבו מדי.

בעברית למילים "נולדתי וגדלתי בכפר עזה" יש צליל, ריח ומראה של המדשאות הירוקות שלאחר הגשם הראשון, שהבטיחו טיול במגפיים אדומים ומטריות צבעוניות בואדי שזרם ליד חדר האוכל ושהיינו חוצים בדרכינו לבית ההורים. הזיכרונות הללו הם תמיד ברבים: "אנחנו" הם האנשים שאני מכירה מאז שאני זוכרת את עצמי. הזיכרונות לפיכך הם לא רק שלי. הם זכרונות של 'קיבוץ ומלואו', בפרפרזה על כותרת ספרו של ש"י עגנון, **עיר ומלואה**.

עצמתי את עיני, כדי שלא אראה במיתת אחי בני עירי, שהרגל קשה בידי שרואה אני את עירי ואת הרוגיה, היאך הם מעונים בידי מעניהם והיאך הם נהרגים במיתות רעות ואכזריות. ועוד מטעם אחר עצמתי את עיני, שאם אני עוצם את עיני כביכול בעל בית אני על העולם ואני רואה מה שאני מתאוה לראות. בכך עצמתי את עיני וקראתי לעירי לעמוד לפני, היא וכל יושביה...

הספר **עיר ומלואה** ראה אור לאחר מותו של עגנון וכולל סיפורים שכתב המחבר על העיר הגליציאנית, בוצ'אץ' שבה נולד וגדל. המוקדם מבין הסיפורים המופיעים בספר, "הסימן" (גירסה ראשונה וקצרה שלו נכתבה כבר ב-1943), מתאר את מאמציו של המחבר לזכור את עירו בחג השבועות שבערבו "באה השמועה שנהרגו כל היהודים שהיו בעירי".

אינני יכולה לעצום את עיני ולהפוך ל"בעלת בית על העולם", שהרי איני מחשיבה עצמי אפילו כסופרת ובוודאי שאין בי אף ניצוץ מגאוניותו של עגנון. אולם, כפי שבסיפורו מתאר עגנון כיצד נעזר בפייטן הידוע אבן גבירול, שהתגלה בפניו בשעת לילה מאוחרת במעין חזיון מיסטי והעניק לו "סימן" בצורת שיר, כך אני נותנת לעגנון להתגלות בפני ולהדריך אותי. אני יושבת איפוא אל שולחן הכתיבה שלי, עוצמת את עיני, ורואה את כפר עזה כפי שהיא "עומדת לפני".

החדשות על מה שקרה בכפר עזה, הגיעו אליי לבוליטמור בערב שמחת תורה. עדיין לא ידעתי אז שאלו הן חדשות, כששמעתי בשעת לילה מבני משפחתי בכפר עזה שהם בממדים ושקולות ירי ממלאים את חלל הקיבוץ. אבל הלילה הנורא התארך ליום ובסופו של היום שלמחרת, לאחר שלמדתי מי שרד (אבי, אחי, שתי אחיותיי, ושתי אחיותיי) ומי לא שרד (גיסתי האהובה ויותר משישים חברי כפר עזה), פניתי לעגנון כדי למצוא מילים שבאמצעותן אוכל לחשוב את מה שהדעת מסרבת לתפוס. כיצד ניתן לזכור את המקום האהוב הזה ואת יושביו, מבלי שהקטסטרופה שנפלה עלינו תטמא את זיכרם?

עגנון מתאר בסיפורו את אותו ליל שבועות שבו ביקש לקיים את מנהגי החג כפי שקיים וקיימו

אני רואה אותנו עובדים כתף אל כתף בגינת הירקות הקטנה לצד גן הילדים שלנו, גן מרים. זהו יום שמח כי הגזרים שזרענו מוכנים סוף סוף לקטיפה, ואנחנו בדרך לצעוד יחדיו לחדר האוכל להביא אותם לקיטש, האקונום אדום השיער. אני רואה אותנו, עוברים נרגשים דרך חדר האוכל. המבוגרים בבגדי העבודה שלהם, עוצרים את ארוחתם וצוהלים לקראתנו. והנה אנחנו מגיעים לקיטש, כולו שקוע בעבודתו מאחורי הר של ארגזים. כשהוא מפנה את פניו אלינו, הוא נראה חשדן. או לפחות הוא מעמיד פנים ככה בשעה שהוא בוחן את המריצה הגדולה שלנו ולועג לנו שוודאי הבאנו לו משהו חסר ערך. אבל אז אנחנו חושפים בפניו את ערימת הגזרים ושפמו הכתום נראה אף כתום עוד יותר, מעל

חיוך רחב שמאיר את פניו. הוא מרוצה, וכך גם אנחנו. הוא לוקח את הגזרים ונעלם לתוך האקנומיה וחוזר אחרי שעה קלה עם קרטיבים וסיפורים על כפר עזה בימי צעירותה. הימים ההם היו עמוסים במעשי קונדס. למשל כשהם ישבו כולם בחדרם של ציפי ויונה – כך הם קראו לבתייהם הקטנים באותם ימים – על הספה היחידה שניצבה בו, וצחקו כל כך, עד שהספה כרעה תחת העומס ונשברה. או איך הם ביימו וצילמו מערבון בשם "שפם הקסמים", שגיבורו היה לא אחר מאשר השפם של קיטש.

•••

סיפורים היו סביבנו כל העת, במיוחד בשעת ההשכבה. היו הסיפורים של אבא של אורי בגן תמר, שלשם הלכנו לעיתים, לבושים כבר בפיגימה, כי גם אנחנו רצינו לזכות לשמוע את עמוס אפשטיין מספר את "גלגולו של מעיל" בקולו הצרוד. והיה גם עמוס צפרוני, אביהם של התאומים אלון ותומר, שותפיי לחדר. החשבתי את עצמי ברת מזל, שכן עמוס היה לא רק מספר סיפורים נהדר אלא גם פלמחניק לשעבר (והחבר המבוגר ביותר בקיבוץ), שלסיפוריו היה נופך גייזבטי, שכפי שאגלה שנים אחר כך, היה חלק מתרבות מיוחדת שאפיינה דור שלם.

לאחר שההורים סיימו את חלקם ועזבו את הגן, הגיע תורנו שלנו לספר סיפורים. אני הייתי הילדה שהתקשתה להרדם, אז הייתי מכנסת את כל הילדים שעדיין נותרו ערים אל מיטתי, ושם היינו יושבים וממציאים סיפורים ומשחקים בנדמה לי. אהבנו במיוחד להתבונן בתמונה של יריד צבעוני שהיתה תלויה מעל מיטתי ולדמיין שאנחנו שם בקרנבל. עלינו וירדנו בקרוסלה, טעמנו מן הגלידה והעמדנו פנים שהאושר שהיה מנת חלקנו בבקרים המשיך אל תוך הלילה. מאוחר יותר, כשעלינו לכיתה א' והפכנו להיות קבוצת צבר, החלטנו שאנחנו גדולים מספיק כדי להעלות את סיפורינו על כתב, ולצורך כך ייסדנו עלון משלנו, שקראנו לו "צבריקו". בעל הרעיון והעורך הראשי, היה אביב, שסיפוריו ושיריו היו את חלקו הארי של הפרוייקט. שנים אחר כך, הוא ינבור שעות על גבי שעות בארכיון הקיבוץ,

וידביק את פיסות הזיכרון שלנו לכדי סיפורים מלבבים.

עכשיו אני עוצמת את עיני חזק יותר, מנסה, כמו עגנון, לראות רק את מה שאני מבקשת לראות, ולשכוח שאביב, שמשפחתו היתה שכנה של משפחתי, ודמותו חקוקה בתמונות ילדותי, לא יהיה שם יותר לחפור בנבכי הזכרונות ולספר אותם בשבילנו. הוא נרצח עם אישתו ושלושת ילדיהם בשביעי באוקטובר. אביב, אהובנו אביב: יחד בילינו שעות על גבי שעות מול בית ההורים בשבתות בבוקר, מדברים בשפת סתרים שמובנת רק לנו, חופרים בורות באדמה כדי להכין "בוץ מריח". ביחד הלכנו לחפש פטריות בחורשה, בתקווה שהילדים הגדולים של השכונה למעלה, שתמיד הקדימו אותנו, השאירו לנו כמה פטריות לפליטה. וכל שנה, בין ראש השנה לשמחת תורה, בנינו עפיפון לעפיפוניאדה. לא שיערנו אז שעשורים אחר כך העפיפוניאדה תהפוך לאביבוניאדה, בניצוחו של אביב. אם אסגור את עיני חזק ממש, אולי אוכל לשכוח לרגע קצר שהשנה האביבוניאדה היתה אמורה להתקיים בשמחת תורה. שבוע אחר כך, הניצולים יעיפו עפיפונים לשמיים לזכרם של המתים ובתפילה לחזרתם בשלום של החטופים.

שנה אחר שנה העפיפונים שלנו הועפו לשמיים שחלקנו עם שכנינו, אנשי עזה. חלקנו איתם גם את שמנו, כפר עזה. עבורנו, עזה היתה מקום אמיתי, עם אנשים אמיתיים ובתים אמיתיים. בשנים של הסכם אוסלו, חלק מן הבתים של עזה הוחלפו בבניינים רבי קומות שהפכו את קו האופק לקרוב אף יותר. גדלנו על סיפורים של שיתופי פעולה וביקורים הדדיים. המים בוואדי שבו היינו הולכים במגפיים ומטריות באותם ימי חורף גשומים, נשפכים בסוף מסעם לוואדי חנון ליד העיר בית חנון שברצועת עזה.

בשעה שאני כותבת שורות אלו, אין אזרחים לא בכפר עזה ולא בבית חנון. שלא כמו עגנון, אני בטוחה שקיבוצי יהיה שוב מלא באנשים ובסיפוריהם. אני מקווה ומתפללת שגם עזה תהיה שוב מלאה באנשיה – ילדיהם ונכדיהם של האנשים שהורינו גרו לצידם בתקווה לשלום.

בולטימור, דצמבר 2023

פורסם במקור באנגלית:

Neta Stahl, "A Kibbutz and Its Fullness," *Jewish Review of Books* 14:4 (Winter 2024): 5-6